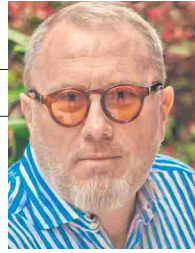

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Бекство

Ђорђе Сибиновић

“Шта радиш Милојко?”
“Секирам се”.
“Зашто?”
“На моју Невену, праунару, зло се навало”.
“Какво зло?”
“Душевно”.
“Шта причаш, како на дете?”
“Није она више дете. Људи су то мој Станимуре, људи”.
“Одавде видиш?”
“Видим. Одавде се једино види. А и да не видим, није могло да нас заобиђе”.
“Мој Милојко, то као да си за све нас рекао”.
“За све сам рекао али само се на њу беда натоврзла. Све због мене”.
“Зашто због тебе? Она те није упознала”.
“Охладило се. Па зајашило”.
“Не претеруј. Ми смо ловци на насрећу која вреба наше ближње. Али нисмо за све криви. Иако нам је тако лакше”.
“Живиш тамо, живиш овде и само једном погрешити да нико твој мира нема до века”.
“Како ти воља. Ако ти је лакше кажи. Ако није ћути”.
“Исто је мој Станимуре. Исто”.
“Онда реци, да муку поделимо”.
“Урлао бих изагласа да се језиком мука дели”.
“Онда, ништа”.
“Није ништа, кроз причу ћу се још једаред преслишати”.
“Слушам те”.
“Ти се ниси био родио. Слушао си о томе. Цара смо им убили. Они најсилнији. Ми најпоснији. Све се десило у трену. Рекли су нам да ће преко нас ударити. Преко равнице нема заустављања. Били су љути као пушка. Милости нису имали. Убијали су учитеље, свештенике, трибуне... Народ обезглавили, страх утерали, наду угасили”.
“Ти си био свештеник?”
“Велика парохија. Порођица. Сваки сам путаљак знао, сваку кућу освештао, сваки колач пресекао, сваку душу опојао”.
“Нисте стигли у збегове?”
“Палили су све пред собом. Пламен је уместо чутуре небу претходио. Нисам се снашао. А све сам знао. Окупио сам народ у цркви. Жене, децу, старце. Виђеније сељачке упутио сам у атаре, земунице, неки су покушали до реке. Одлучио сам да останем уз народ у порти, уз моје, уз жезу и децу. Кад убију мене, њих ће поштедети”.
“И?”
“И, ништа. Станија ме преклињала да бежим. “Неће нејак дирати. И њени војници децу имају. Шта ћемо ако те убију? Нема нам живота без тебе. Бежи Милојко”. И послушао сам је. Без страха. Господу ми Бога јединога! Помислио сам да ћу се сачувати за децу своју, да ће ме Бог сачувати за род свој. Најмање за живот мој. Боље да се нисам ни родио када сам тако згрешио”.
“Ниси погрешио. Сваки разборит човек тако би поступио. Жена ти је била паметна. Прибаранија од тебе”.
“Е мој Станимуре! Упали су у порту бесни као разјарене звери. Плави као избледело сећање. Изгонили народ из храма. Моју Станију са децом извели испред као да су нас гледали док смо се растајали. “Где је?”. “Не знам”. Отеше јој Димитрија и постројише стрељачки вод. “Убијаћемо ти једно по једно”. Жене запомажу, старци јече, деца јецају. Станија се баца по прашини. Чула косе и нариче. Репетирају. “Станите!” Води их у бостан. Отвара трап. Један шпицаста ме удара кундаком у теме. Извлаче ме. Вуку по путу све до порте. Ничега се не сећам. Довукоше ме. Усправише. И убише”.
“Да. Због чега си крив? Исто би било и да си остао”.
“Како исто, црни Станимуре? Главу нисам спасао. Од деце сам пред душманима побегао. И од цркве. То је исто као да сам од Бога побегао. Од жене сам направио издајцу, а од деце срамне сирочиће! Једна грешка, сто греота!”
“Не можеш тако да говориш Милојко. Дужност је човекова да чини све што је у његовој моћи да се спасе, да децу спасе. Да си остао, од наде би одустао. Ниси побегао. Покушао си што је до тебе било”.
“Ти си млад погинуо у следећем рату. Ниси стигао да спозанш моју муку. И добро је што ћеш до века живети у блженству незнања. Неколико сати наде ништа је према проклетству избора пред којим нико не може да остане човек. Био сам свештеник. Место ми је у цркви. Био сам човек. Место ми је крај жене. Био сам отац. Место ми је испред деце. Ко долази, зашто долази и шта ће самном учинити није моје да мислим ако сам достојан да будем оно што сам морао бити. Само да сам тако учинио од себе бих направио праведника, од жене удовицу а од деце часне сирочиће. Кад хоћеш више од онога што ти је dato неће ти помоћи никакве речи нити нада у коју одлажеш одустанак од себе и бекство од страшних суда”.
“Тешке речи изговараш Милојко. Моја смрт није тако замршена. Ја устао, ја погинуо! Жао ми је. Не разумем то што говориш али разумем зашто не можемо да поделимо твоју муку”.
“За мој грех нема покајања. Деда побегуља, баба издајница. То сам мојој Невени завештао. Да бих живео два сата дуже. Ево ме сада у вечном животу, шта са њим да радим? Да ми је да могу још једном да умрем. У мукама”.

Девојка је седела на клупи у парку.
Сама.

Над парком су се удружили облаци.
Главу је преко напсона забацила уназад.
Жмурила је.

Изненада, један зрак светлости пробио је згуснуто небо и отворио јој око.
На трен је разговорио тугу са њеног лица.
Девојка се насмејала. ■

ИНТЕРВЈУ: СЕЊА ПОЖАР, „ЉУБЉАНСКА ЛИТЕРАРНА АГЕНЦИЈА“

Сарадња и дељење знања као приоритет

Са мотом “Small & smart”, Сења Пожар, дугогодишња уредница издавачке куће “Младинска књига” и књижевна агенткиња из Словеније, основала је пре три месеца “Љубљанску литерарну агенцију” која се бави, између осталог, ауторским правима. Оснивање Агенције је очекивани след пословних потеза након што је Сења Пожар у последњих седам година учинила да словеначки писци буду препознатљиви у свету, да Словенија буде почасни гост сајмова књига у Болоњи, Њу Делхију, као и на сајму књига у Франкфурту прошле године. Сења Пожар је недавно била учесница трећег по реду сусрета издавача и књижевних агената *Fellowship 20.24* који је организовао Културни центар Војводине “Милош Црњански”, а на којем су, поред ње, учествовали издавачи из Грчке, Пакистана, Чешке, Пољске, УСА, Русије, Турске и Уједињених арапских емирата.

● У Словенији је пред две године, непосредно након што је у Новом Саду организован први *Fellowship* у овом делу Европе, организован овај модел сусрета издавача. Колико се у концепцији и програмском смислу разликује словеначки од овог новосадског сусрета који је управо завршен?

– *Fellowship* програми су иначе, поред књижевних сајмова, најпопуларнији облици међународне сарадње јер се на њима упознаје култура, културна историја и литература једне земље. Људи се упознају и размењују идеје, што је кључно у данашње време за склапање договора о сарадњи. Што се тиче разлика, код нас у Словенији је било пресудно што смо ми у том тренутку већ имали склопљен уговор са Франкфуртским сајмом књига да ми будемо земља која је почасни гост тако да смо били фокусирани на немачке, швајцарске и аустријске издаваче. Наш *Fellowship* програм није био толико интернационалног карактера као што је ваш у Новом Саду од свог првог издања, па и овогодишњег. Ми бисмо сада, као што сте то и ви урадили, гледали да имамо учеснике из различитих држава.

● Који су били главни мотиви и разлози да отворите “Љубљанску литерарну агенцију”?

– У суштини, земље се разликују што се тиче литерарних агенција. Неке немају посреднике, као на пример у Немачкој где се ради директно са издавачким кућама, а неке земље као што је Француска имају велики број агенција, можда и превршиле. Словенија је до сада била држава, која као и друге у региону, није имала посебну агенцију, као што их има Италија, Аустрија, Мађарска и др. Колеге су ми говориле: “Или ћеш ти или нико, или ћеш сада или никад!”. Заиста смо сви из бранше осетили потребу за таквим обликом организације. Свет у том погледу стално иде напред и ми не смемо да заостајемо. Већ тада ми је било јасно да ако оснујемо агенцију, она мора бити интернационалног карактера. Велика жеља ми је да се сво то знање које смо ми годинама стицали, а нарочито након учешћа на Франкфуртском сајму као земља гост, поделимо са другима и помогнемо колико год можемо. Беневите од свега тога мора имати шири регион, не само Словенија. Само три месеца је прошло од када се Агенција основала а ми смо већ објавили каталог у којем се налазе информације о књигама више од 100 аутора из више земаља.

● На сусретима смо видели да су већ два каталога објављена, оба врло информативна, од којих је други специјализован за Децу књижевност...

Фото: приватна архива

– Да, главни циљ и приоритет ми је сарадња, да помогнемо једни другима и да се сви развијамо у смислу да знања која стичемо, као и контакте које остварујемо, делимо како бисмо остварили напредак за све наше ауторе. Од кључног је значаја када имате агента за продају ауторских права који познаје овдашњу књижевну сцену, овдашње трендове и саме ауторе. У Америци си само неки број, тамо се све заснива само на профиту и они купују права само за оне ауторе за које знају да ће бити тиражни. Морамо имати агенцију у региону која ће знати на који начин треба да представи наше ауторе и њихова дела. Да смо урадили праву ствар са оснивањем ове агенције већ добијам потврду из региона зато што је интерес за сарадњу велик и у Србији, Хрватској, Грчкој, Македонији, чак и из Русије су заинтересовани за сарадњу. Управо смо овде у Новом Саду договорили шта и како бисмо могли сарађивати наредне године, као и у периоду после тога, а што би било корисно за све.

● Чиме бисте лично били задовољни да остварите у првој години постојања Агенције?

– Да се у целом региону, од Алпа до Медитерана, едукујемо шта заправо значи у свету међународна сарадња, да лично упознам што више аутора из региона како бих могла на што квалитетнији начин да их представљам, да им представим које су реалне шансе да њихова дела пласирамо у друге земље, које су евентуалне потешкоће на том путу те да за извесно време сви у региону будемо на истој равни суштинског знања како све то данас функционише у свету јер ћемо тако и ми између себе лакше сарађивати. Треба да буде јасно да је Агенција основана само зато да бисмо сарађивали, да бисмо олакшали издавачима који наравно већ раде на продаји ауторских права својих аутора, као и да бисмо подстакли што већу продају у иностранству. Наравно, не ради се искључиво о продаји ауторских права. Лично, важно ми је да се ради на стручности, едукацији. Већ наредне године конкуришемо код “Креативне Европе” за један такав едукативни програм. Желела бих да у региону имамо клуб стручњака који се баве књигом, било да се баве продајом ауторских права, било да су руководиоци сајмова књига или се баве истраживањем тржишта или библиотекарством. Знате, имала сам пре неколико седмица састанак са Кинезима, била је у Словенији њихова делегација. Тада сам први пут била у прилици да изговорим: “Зовем се Сења Пожар, водим Агенцију за књиге и могу да вам представим ауторе из региона”. Морам констатовати да је њихова реакција била јако позитивна, као и резултати тог састанка.

Гордана Нонин

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Тихе, узбуркане речи
(о стиховима Саше Радоњића)Илија Бакић
(Соларис)

У овој, по много чему несвакидашњој и јединственој књизи, срећу се два ствараоца: Илија Бакић у улози критичара и Саша Радоњић у улози песника и прозаисте. Оно што је изванредно јесте да Радоњић истрајно испишује своје књиге а Бакић их већ три деценије прати, темељно и детаљно ишчитава и анализира у свим понуђеним валерима и вишезначјима. Овако сабрани текстови сведоче о стасавању писца који ствара литерарне светове па их предаје јавности и њиховом посвећеном и надахнутом тумачењу. Импуњује тај тродеценијски упоредни

корак двојице самосвојних аутора у међусобном креативном и подстицајном дијалогу исказа и њихових живих одраза и одјека.

Артичоке падају с неба,
нарови труле на земљиТијана Сладоје
(Удружење књижевних и
књижевних преводаца Панчево)

Новосадска поетеса Тијана Сладоје, добитница награда „Новица Тадић” и „Баја Џаковић” огласила се новом збирком песама, у којој је њено певање и даље израз душе урбаног интелектуалца утемељено на аутентичним песничким сликама и непоколебљивом животном креду. Четири циклуса „Отмица Персефоне”, „Артичока лута по свету”, „Пут у срце артичоке” и „Персефона је мртва”, уз прошлешку песму „Никада нисам умела да живим”, представљају заокружену поетску целину у којој ауторка упечатљиво упуњује на темеље из којих црпи надахнуће. Тијанин песнички глас моћно улази у разне тематске сфере, интроспективно, често и филозофски обојене, постављајући пред читаоца захтев да буде пажљив уколико жели да му се отворе дубљи слојеви ауторкиног промишљања и њеног поетског ја. „Корачно смем да певам гласно / да вичем / али, кад причам, то није мој глас”, поручује песникиња.

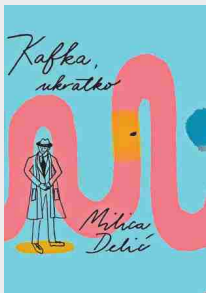

Кафка, у кратку

Милица Делић
(Прометеј)

Кратке, ефектне и неретко духовите забелешке Милице Делић, доносе нам Кафку у новој и освежавајућој улози – из сопствених дневника, Франц се сели у ауторкине дневничке записе. Њихов компликовани однос смештен у кратке пасусе – као да намерно пркосе Кафкиној опширности – увешће нас у непрекидану причу о „опсесији”, поштовању и нетрпељивости, хватајући неприметне делове свакодневице – рекло би се саме ауторке. Тренуци, наизглед неважни и неприметни, добијају заслужено место у савременој књижевности, крећући се

од кратких бљескова до кафкијанских сцена. ПС. Збирка долази са важним упозорењем: Никако не држати кафку поред кревета!

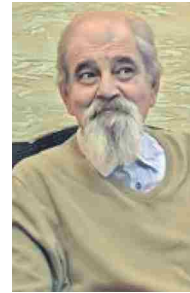
ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Мали есеј о том дану

Милан Р. Симић

Ко је говорио о летаргијским снови-ма? И „Ко је рекао да на Судњи дан анђели баш морају да свирају трубе?” (пита се: Донато Алтомаре). Зар уистину верујемо у Судњи дан; зар уистину осећамо дивоте неба; и зар уистину „видимо” анђеле који „баш морају да свирају трубе”? А све се изокренуло. Будућност као да је иза прошлости, и живот наш као да је настао после, не пре Судњег дана, и снови наши јесу баш они о којима се мудро ћути. Баш зато можемо сви и овако да говоримо: ако је на почетку уистину била реч, на крају биће тек ћутња свих претеклих гостију овога света. Драговољна ћутња. Јер, Само кроз свесност о смрти доживљавам живот као чудо, што и јесте. И мени није потребно никакво друго чудо. (Макс Фриш) Које је потребно некакво друго чудо? Зар филозофима „који дрхте више од свих других” (Сиоран)

Кад филозоф говори, тај филозоф „који дрхти више од свих других”, анђели не свирају трубе! А филозоф каже: „Све се мора отворити кроз дан, остварити кроз дан, давати кроз дан. Рас-творити, отворити, остварити све време

једно и дете и младих и зрео човек и старац. Да се из савременог, ванвременог сада, схвати, ухвати све прошло-будуће време: обухвати у живом целини дана-године, има сав прошли, будући живот кроз вечни дан... (Томислав Новаковић, Одговор Хајдегеру).

То каже филозоф и докле филозоф говори, анђели не свирају трубе. А када неко из Гомиле говори како човечји живот траје тек тај један дан, онај дан одмах после умирања, тад Анђели „узимају” своје трубе! Јер, неко из Гомиле каже да тога дана живиш, и то: колико живиш? Онолико дуго колико дуго причају о теби и твојом животном делу и да од њихове, кратке или дуге, приче зависи колико ће

тај твој последњи дан да траје. Знај. Тачно јесте да прича о твојом животном делу јесте вредновање. Колико си вредео? Исказаће Анђели својим трубама. Уистину, било да филозоф говори, или неко из Гомиле, све се отвара кроз дан, све се даје кроз дан, све се остварује кроз дан. И прича о твојом животном делу оствариће се кроз тај дан. И твоја вечност, ако је заслужујеш? – почеће да траје у тај дан.

Зато: слушај Анђеле и њихове трубе, „своје” Анђеле и њихове трубе нећеш моћи да чујеш. Јер, добиће Анђели који свирају трубе и после оног (твог) дана! Вреднуј покојнике да би те Анђели вредновали! И ако не вреднујеш оне који су отишли пре тебе, свеједно, Анђели ће, после приче „у Гомили”, твоје животно дело да вреднују! Можеш ли замислити Анђеле да свирају трубе у част твог животног дела? Тек, труди се да знаш шта ће многи из Гомиле о твојом животном делу да говоре! Јер, видећеш Анђеле који свирају у трубе у част твог животног дела... И знаћеш колико ће да траје твој вечни дан... Ово говорим Ја из Гомиле, нисам филозоф, отуда: чују се трубе. Али, Анђеле не видим! Ако их Ти видиш, само ћути. И слушај. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Мокринска чуда и звериња

„Црна Анђелија”, Срђан Тешин (Архипелаг, Београд, 2023)

Пише: Сања Перич

Животиње као неискрпни извор књижевног надахнућа са својом богатом симболиком и тајновитом природом и раније су биле присутне у прози Срђана В. Тешина. Посветивши им целу збирку прича аутор се вешто поиграо са шаблонном по којем се њихова јединственост и другачијост неминовно своде на поистовећивање са људским особинама, хтењима и осећањима. Без покушаја да створи некакву нову, оригиналну зооморфну симболику, Тешин већ у првој, насловној причи уклања таква очекивања повезујући дародавца са својим даром, односно непредвидиву девојку са мачком. Уколико изостаје потреба за дешифровањем каква је девојка-мачка, а какав кућепазитељ Иван Пацов, сва читалачка пажња усмерава се на чудо језика у расплитању људских судбина. Ако унапред знамо да ће животињско и зверско пробијати бране људског, некада силније, а некада тек у суптилним знацима, онда ће оно људско, уколико опстане и сачува свој лик, добити причом нови изглед и нову снагу.

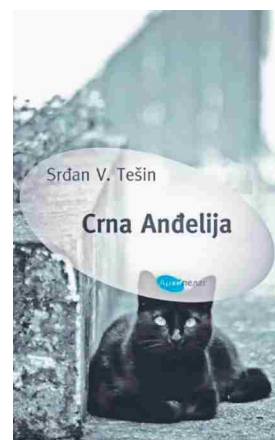
Збирка је подељена на четири дела, од којих је сваки обимнији од претходног. Оно што у прва два дела остаје на нивоу скице или цртице, у друга два постаје прича која се разраста унутар себе, густо сплетеним референцама на музику, филм и културну историју једног народа који под тим именом више и не постоји. Тешинови јунаци су обични људи, несвршени студенти, учитељи и паори, те делује природно што их приказује у свакодневним животним ситуацијама. Трагика, тескоба и измењеност из „нормалног” називу се ипак у успутним исказима и комичним оперсацијама. Таква је, на пример, реченица: „Да не поверујеш, академик се није охладио, а она већ почела да распродаје библиотеку. Нема хлеба да једе!”, или кратак опис „сина просветног радника-удовца”. Када су животиње поврћене, на њима је то увек видљиво, док људи у Тешиновим причама крију своје сузе и разочарања или их умирују алкохолом. Њихова осујећеност у животу највиднија је као сексуални неуспех, па су

младићи метилаци, неодлучни и уплашени, без снаге да искористе животни замах младости. С друге стране, неретко се диве онима који „кроз живот иду као нераст сокаком”.

Трећи део књиге достиже врхунац у испитивању зверолике природе људи, али и ту каткад искрсавају искуства која су у својој мешавини детиње радости и бола свима позната и блиска, попут пада са бицикла. Остатке дечије наивности и невиности у свакој причи угрожавају људи, али је опасност лакше замислити као гамад коју је могуће ухватити и спљескати. Ако се човек замисли као животиња, и то штеточина, сваки порив за уништењем постаје оправдан. Зато су у трећем делу чак и бећарци сурови и невесели, док „срце ко у врапца” постаје шифра за узмак пред вулгарним, бестијалним и сировим.

У четвртном делу поново се мења атмосфера збирке и иновира наративни поступак. Наиме, мотив животиње се смешта у необичан простор између мита и дечијег искуства света. Безгранични потенцијал поигравања са митским комплексом открива детињство у којем више нема игре, а машта се протерује и своди на лаж. Један од највећих успеха књиге, у композиционом и садржинском смислу, јесте што Тешин при крају враћа процес уназад: оно што се данас перципира као „југословенска носталгична лаж” ослобађа се свих на-носа и постаје чисто сећање на једно детињство. Слично се до краја дешава и са симболиком животиња која се, ослобађањем од овешталих представа, испоставља као знатно богатија, занимљивија и шири него што је то у први мах могло изгледати. Тешин, дакле, не дотиче крајње границе симболичке звероликости, већ неочекивано помера фокус: ако је безазленисто бесловесних створења прогношена, са животињама се прогони и детињство из света. Својим новим причама писац не

допушта да се то деси, а храброст, оданост и пријатељство, и животиња, и људи, нису реликвије из прошлости, већ живе вредности сваког времена. Недавно уручена Андрићева награда за Црну Анђелију казује да је српска проза добила наследника Иве Андрића у приповедању о једној од највећих теми књижевности – теми детињства и вечито свежој перспективи детета. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Попут капљице росе

Пише: Ђорђе Писарев

Док радим, једна моја мачка воли да се шетка по мом радном столу, да ми блокира монитор, хода по мојим цртежима и уопште ради све што може да ми привуче пажњу, пише Џејмс Норбери у књизи "Мачка и зен" (Лагуна, 2024): "У великом сам искушењу да је избацим из собе – имам важна посла! Али она је управо онај гласник који ми је потребан – подсећа ме да станем и помазим је и уживам у њој. Јер једног дана је више неће бити, а ја не желим да се сећам колико сам је пута избацио из собе јер сам био превише заузет".

Непријатељи су говорили да је луд и да воли мачке, гласи један запис великог Лорке. А зашто да не, питамо се; ко не воли да проучава и ужива у мапама, да гледа чудесне континенте "на длану", офарбане тешким бојама и загушене чудноватим и изненадним именима не тамо неких досадних људи, него обећавајућим именима никад виђених река и језера, непознатих села и градова? А ко то, опет, не воли умилјате маце, те наизглед живе играчке, а заправо изграђене карактере, личности од интегритета?

Поменили смо, тек успут, Норберија и Лорку, али мачке јесу "посејане" по књигама свих родова и врста. Од бајковитог мачка у чизмама и Доротине маце, путника у земљу Оз, па преко демона (или анђела) из Булгаковљевог романа "Мајстор и Маргарита", преко трагичне јунакиње романа за децу "Позна вечера за госпођу Фиби" или мачака-јунакиња са божанским прерогативима из "Америчких богова" Нила Гејмена.

У Јапану је, тако, култ љубави према мачкама толико распрострањен да може да се каже како постоји читав жанр (франшиза?) књига о мачкама, од којих су неке преведене и код нас, попут "Путописа једног мачка" коју је написала Хиро Арикава или "Гошће" Такашија Хираеде (објавила Воока), а ова потоња стекла је статус културне јер је, писана са дубоком љубављу и оданошћу, препуна сете, туге и носталгије за пролазноћу живота заиста дубоко потресна, али и (пре)лепа: "Памтим да је 11. марта, када је Ђиби угинула, било вече пуног месеца. Сваке године на тај дан, моја жена и ја у касну ноћ одлазимо да се прошетам до места где нам је речено да је остала да лежи, пред капијом куће испред које је растао

кинески шаш. Кад проценимо да туда нико неће проћи, на том месту на земљи оставимо две-три сушене сардине, чучнемо и склопимо шаке (...) Ђиби је, дакле, последњи дан у свом животу провела потпуно другачије него иначе. Волео бих да знам све о том дану, пролазном попут капљице росе, али њега је тамо минулог времена већ прогутала".

Мачке су заузеле своје место и у прози писаца попут Бруна Шульца или нобеловке Дорис Лесинг, а у роману "Писма турских мачака" (Агора, 2023) наше савременнице, турске књижевнице Оје Бајдар, "мирисна писма која мачке-протагонисти међусобно размењују на различитим географским тачкама постају посебни нарративни пасажии којим се разоткривају сазнања великог мачјег пројекта спроведеног на људима, њиховим власницима". Овде мачке говоре из првог лица и коментаришу догађаје у људском друштву (а оно је инфериорно у односу на "мачју заједницу"). Тако се овде мешају људске и мачје трагедије, а помало мачјег презира према људима меша се са пуно љубави које мачке осећају према људима.

Наравно, неко ко не осећа превише емпатије према мачјем роду, поготово према оним мачкама које масовно насељавају урбане средине, могао би да постави питање што да се уопште бавимо тим малим створењима, готово па некорисним – не дају млеко, не знају да снесу јаје, не можеш од њих да добијеш ни вуну за ткање одеће, а ни да их туриш у рерну као прасиће – а нису ни баш јако задивљујуће, поготово када се упореде са оним дивним а опасним створењима какви су, на пример, тигрови, о којима су волели да пишу Киплиг или Борхес, али...

Али, уз мачке се лакше постиже просветљење јер оне су тихи и дискретни зен учитељи – осим када их изнервирају, а онда гребу и уједају, баш их брига за неки тамо зен – а уколико уз њихову помоћ не стигнете баш до просветљења, биће вам бар угодно и пријатно, мало ли је? Можда ће ваша мачка понекад мало да гуња као Гарфилд, можда ће понекад у њеном погледу да осветите тихи презир, али њена љубав, оданост и приврженост јесте немерљива и коначна, под једним условом: да и ви њу волите и да јој будете одани.

Зато и ја, док пишем овај текст, не желим да отерам мачка Фибислава који ми гази по тастатури и омета ме: једног дана га више неће бити, а ја не желим да се сећам колико сам га пута избацио из собе јер сам био превише заузет. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Узми ме

Серго Вурал

Разговарај са мојом тишином
Мене од мене спознај

Позови и најситније мрве
Подсети наручје своје

Обеси ми се о врат
као зрно песка на обали

Мене мени не остављај
Прими ме у смирај твој.

С турског прево
Авдија Салковић

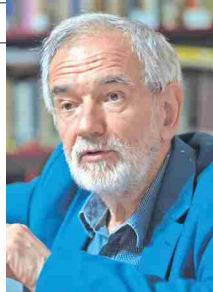
Награда „Милица Стојадиновић Српкиња”

Уже избору Награде „Милица Стојадиновић Српкиња”, коју додељује Културни центар Војводине „Милош Црњански”, нашло се пет књига: „Изван, унутра” Жељке Аврић (4СЕ, Београд), „Слободни дани Елене Чаушеску” Андреје Каргачин (Завод за проучавање културног развоја, Београд), „Ко је то у мени миран седео” Весне Кораћ (Грамафик, Београд), „Историја баштованства” Дубравке Матовић (КОВ, Вршац) и „Роботка” Драгане Младеновић (Воока, Београд). На конкурс је пристигло 66 књига песама ауторки, а жири који творе др Зоран Ђерић, Фрања Петриновић и др Драгана В. Тодоресков одлуку о лауреаткињи саопштиће 14. октобра.

СЛОВО ПОВОДОМ КЊИГЕ ПИТЕРА ЛАНГМАНА „ЗАШТО ДЕЦА УБИЈАЈУ”

Формула злочина није једноставна

Жарко Требјешанин

Талас убистава је као епидемија захватио је америчке школе крајем 1990-тих, посебно, после масакра у средњој школи у Колумбајну (1999, убијено 13 и рањено 23 људи). Клинички психолог, Питер Лангман надао се да ће то проћи. Нажалост, није било тако; серија се наставила. Тако је почело његово вишегодишње истраживање овог мрбидног феномена. Савладао је свој отпор и стрпљиво је прикупио огроман број чињеница о овој теми, како би бољим познавањем релевантних чинилаца допринео превенцији убистава. Лангман у књизи *Зашто деца убијају* (Психополис, Нови Сад 2024) детаљно извештава о десет школских убистава, који су за десетак година укупно убили 74 особе, а ранили су 92! Што је дубље продирао у психологију ових убистава, све више су се наметала питања. *Како неко дете може да уради тако нешто? Зашто баш тај дечак, а не његов брат? Које су га силе гониле на тако свиреп злочин?* итд.

Када се догоди ужасан масакр у школи, јавност је шокирана, а телевизије, друштвене мреже, новине, сензацио-

налистички извештавају о најситнијим детаљима злочина, о жртвама, локвама крви, о оружју, школи, породици убице итд. А најмање о оним најважнијим, зашто је масакр почињен, шта су малолетне убице желеле, какве су им биле мисли, зашто су пуцали у своје другове! Аутор ове књига проблем масовних насумичних, наизглед бесмислених убистава у школи посматра са становишта психолога личности. Њега занима каква је то личност, како види људе, какву има слику о себи, какве идеје, фантазије, усредсређује своју пажњу на мотиве, емоције и карактер убице, а не на чиниоце средине (породицу, друштво, школу).

Циљ књиге је да што боље схватимо идеје и мотиве који су навели неку децу на масовно убиство, како бисмо на основу тих сазнања могли да предвидимо и отклонимо опасност, и спречимо трагедију. Лангман износи своје резултате, луцидне анализе и закључке, али и упозорава. „Не постоје једноставна објашњења, нити формуле којима се предвиђа ко ће постати масовни убица. /.../ Надам се да ћемо бољим разумевањем школских убистава моћи да препознамо знакове упозоре-

ња, да ефикасно интервенишемо и на тај начин спасемо животе људи.“ Разумевају психологије убице у школи ометају многе заблуде (да то увек зостављана деца, неприлагођена, да су то лоши ученици, неваспитани, самотњаџи). Ове представе су стереотипне или погрешне, јер убице могу бити и прилагођена деца, пристojни ученици, који имају своје другове.

Проучавајући ове случајеве дечака убица, Лангман закључује да то нису деца која су просто осујећена, презрена, која маштају о освети... „То, једноставно, нису обична деца. То су деца са озбиљним психичким проблемима“. Школске убице су, дакле, необична, атипична деца са менталном погледу.

Као личности они се разликују, али их можемо према психичком поремећају сврстати у три типа личности: *психопатске* (одсуство емпатије, нарцисоидност, антисоцијалност, садизам), *психотичне* (нарушен однос са реалношћу, делузије, деперсонализација, бизарне идеје) и *трауматизоване личности* (рањивост, осећање угрожености, беспомоћности и депресивности због хроничног рђавог искуства са зостављачима). Али оно што је заједничко за сва три типа и

што, упркос разликама, повезује ове дечаке су: „убилачки бес, самоубилачка тескоба, неадекватни идентитет који жели да створи слику о мушкости кроз насиље, завист према онима са вишим статусом, жеља за славом, крхке личности које су веома бурно реаговале на уобичајена омаловажавања и фрустрације, као и мазохистичке тенденције да се памте увреде и преувеличавају претрпене неправде“ (201).

Лангманова књига, настала на америчком искуству значајна је и за нас у Србији, где се, нажалост, такође десио крвави масакр, који је изазвао запрепаштење и огорчење читаве јавности. За нас је посебно важан део посвећен превенцији школских убистава. Аутор ту даје низ добрих, корисних упут-

ства, препорука и савета шта ваља предузети како би се предупредила слична убистава. Укратко, уколико се ученици осећају у школи боље, задовољније и безбедније, мање су шансе да дође до масакра. А то значи да треба елиминисати све што доприноси затронутој атмосфери у школи, осећању несигурности, узнемирености, страха, незадовољства и беса код ученика, јер она повећавају вероватноћу да се деси екстремно насиље у школи. ■

*То, једноставно,
нису обична деца*

УЗ ИЗЛОЖБУ ЦРТЕЖА УРОША ТОШКОВИЋА

Између страха и чуда

Пише: Јасна Кујунџић Јованов

Бранко Кукић га је назвао "мрачним самцем", а и многи други аутори који су се бавили његовом личношћу и делом, описивали су га као самоћака, особењака, неког ко није од овог света. Урош Тошковић (Пелев Бријег 1932 – Подгорица 2019) за својих 87 година прошао је, са овим и сличним епитетима величанствен уметнички пут и за собом оставио поштовања вредан уметнички опус. Један је од првих полазника Уметничке школе, најпре на Цетињу а потом у Херцег Новом – где је у Даду Ђурићу стекао пријатељства за читав живот. У оквиру стваралаштва обојице та чињеница има посебно значење. С Пелевог Бријега понео је онај невероватни инстинкт за самоодржањем чак и када живот нема смисла, када нема цену, као што је често могао да се увери сведочећи страховима Другог светског рата и потуцајући се од немила до недрага. У том смислу, период студија у Београду (од 1952. до 1957.) могло би се рећи да је представљао мирну луку у његовом сасвим специфичном животу. После студија ће скоро две деценије провести у Паризу, уз одласке и повратке, чак једно време у Њујорку 1967. године.

Упркос особеном односу према локалној, па и париској или њујоршкој ликовној сцени, рано је почео да излаже, а први пут у згради Општине у Новом Саду (поново 2022. – што уједно представља и последњу забележену изложбу) и у Београду, на отвореном, на Тргу Републике. Самостално, као и у оквиру многих групних изложби излагао је и у Модерној галерији у Ваљево. Излишно је набрајати све остале многобројне наступе, а неопходно осврнути се на најновији, у Галерији Културног центра у Новом Саду. Двадесетак радова из богате колекције Бојана Крљића, уједно и уредника репрезентативне монографије објављене 2023. године, на аутентичан начин презентују основне токове и меандре Тошковићевог стваралаштва. Оно би се у целисти најпре могло окарактерисати као борба његовог потеза, линије оловком, тушем, угљеном, бојом и са папиром на који се немилосрдно обрушава, пара, гребе, скида слојеве и на тај начин досеже својеврсни поступак енформелиста, без намере да се уклопи ни у њихову, нити у неку другу у историји уметности признату поетику.

Из најдубљих понора подземних слојева, из најмрачнијих кутова древног пејинског света, попут преисторијских шамана и призивача, он таквим цртежом покорава свет око себе, спроводи магијски ритуал само њему знан. Под утиском ратних ужаса настају војници који могу припадати свакој сили разарања; израњају изобличена бића у друштву злослутних птица, актови који би требало да имају академску подлогу, а више припадају најнижим уличним слојевима, алгорјски призори унесређеног света или мрачни ратници из тада њему непознатих свемирских серијала. Чак и када црта аутопортрет, Тошковић перо држи као пушку, као оруђе којим се обрачунава с модерном цивилизацијом и позивава исконски свет.

Међутим, и такво мрачно, препуно застрашујућих сподоба и хибридних бића из најдубљих слојева ауторове маште, оно није склоно мржњи већ упозорава, показује нам шта ће бити, или, тачније, шта нам се дешава. Када приказује своје „људске прилике“, Урош Тошковић доследно спроводи тезу да су људи чудовишта, успевајући да извуче и прикаже све најгоре и најстрашније у њима и то је заправо суштина његове стварности – било да је описана линијом, бриком и листом, мрљама, тачкама, размазаним графитом, тушем, или бојом. Приликом посматрања Тошковићевих дела намеће ми се јеретичка мисао: и кад је живео у срцу уметничких збивања, као и далеко од бучног света, овај аутор је из историје уметности узимао све што се у његов начин поимања уметничке представе уклапало, од Мунка, Боша, Гојиних слика из Куће глувог, авангардиста двадесетих, Ђорђонеа, различитих приказивача Страшног суда, до уклетог, увек неуморног и прогоњеног Каравађа, којег је целог живота пратио страшни црни пар из хадских дубина, као што је Тошковића пратило јако злослутних црних птица. ■

ФИЛМ НЕДЕЉОМ

Капитализам и други злочини

Пише: Владимир Црњански

Једна од многих дефиниција филма могла би да гласи да је он по себи чиста измишљотина састављена из пуно истинитих детаља. А они када су у добром збиру дају нам стварно-сону слику света коју је данас можда теже обухватити и разумети него икада пре. Тако нови филм, непустолож ветерана прашке школе Рајка Грлића „Свему дође крај“, ма како по наслову деловао уопштено, подразумевајућа мудрост, када се погледа, добија поред осталог и једну не мало важну, пророчку димензију. Оличена је она онајпре у самом финалу филма достојног текућих хроноичарских вести и извештаја са ових наших експропростора, несумњиво инспиративних за хорор сценарије. У овом случају, оно што претходи, и буквално британско крају, и чини филм у најбољем смислу Грлићевским је прави трилер, у којем се следи пут по мукама пробуђеног појединца, чију је чашу меда, прелила последња кап претрото толерисане жучи.

око нас и тиче нас се. Унутар троугла набројаних претпоставки налази се још пуно тога што пунокрвни филм чини филмом како би живо комуницирао са публиком, на свим својим суптилним нивоима. То знају сви мајстори свог заната и доследно се држе тога. Тако, на плану приче, у „Свему дође крај“, дугогодишњи успешни сценаристички тандем Грлић - Томић и даље беспрекорно функционише, неупитан када је реч о актуелности, уверљивости, и колико задата стварност омогућава, и оригиналност онога што смештају у филм. Развој главног и побочних токова радње, иако жанрвски јасно условљен и овога пута одише свежином смештајућу врхунску глумачку екипу у снажни емотивни вир који све вуче равно до дна. Макс, Живка Ано-

„Свему дође крај“; редитељ и сценариста Рајко Грлић; косценариста Анте Томић; глумци: Живко Аночић, Јелена Ђокић, Борис Исаковић, Јанко Поповић Воларић, Емир Хаџихафизбековић, Срђан Граховац, Катарина Бистровић Дарваш, Ксенија Маринковић и други. Продукција: Interfilm (Хртватска) у копродукцију са: RRF International (Бугарска), Oktavijan (БИХ), Saudade film (Турска), West End Production (Србија) и АБХО (Црна Гора)

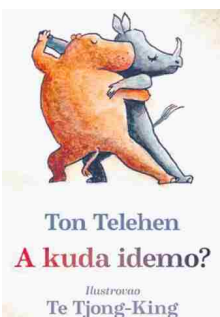
Укратко: Макс Пинтер (Живко Аночић), успешни загребачки адвокат (фина деца, жена, лепа кућа у богаташском крају и хибридни „јапанац“), одлучује да не прећути истину о свом моћном клијенту, тајкну, победнику транзиције, Динку Хорвату (Борис Исаковић) до грла умоченом у актуелни политички и државни систем. Јер, ставри су ипак отишле предалеко, власт је са полетом рада да свом производу, мецени и оличењу успеха опрости чак и двоструко убиство. Тако Макс, јер је одустао од правила крваве игре, остаје одједном од свих напуштен, а претходи и издан, нашавши се пред сопственим истребљењем, притиском савести и појавом Нине (Јелена Ђокић) своје изневерене љубави...Филм је инспирисан романом Мирослава Крлеже „На рубу памети“, а његови протагонисти и антагонисти наши су савременици и нико од њих није без кривице.

Треба увек имати на уму да добар наративни филм мора бити јасан, да мора да исприча причу и да мора бити о нечему што се догађа

чија је сјајан као преобраћеник, покретач догађаја и она који трпи тежину својих поступака, Јелна Ђокић, у ништа мење важном и сложеном лику Нине, широком лепезом исказаних емоција потврђује свој статус и филмске диве у оставрењима велике специфичне тежине. Борис Исаковић, у улози Динка Хорвата, утврђује своју вансеријску способност глумачке комуникације са сублимним злом и варијацијама његовог отелотворења, додавши својој галерији импресивних негативаца још једног оригиналног и уверљивог. Емир Хаџихафизбековић, у улози Будилице и Ксенија Маринковић, као синдикална представница, свако за себе, бриљантно представља класу осиромашених, понижених и обезбенежених.

„Свему дође крај“ је једно од оних узбудљивих ангажујућих остварења, који бар што се тиче филмске уметности упућује не то да још није све изгубљено. Па ни правда, за коју се још нађе места. У бисокопима.

ПРОЗОР У СВЕТ

А куда идемо?

Тон Телехен
Лагуна

Реч критике

Тон Телехен (1941) је холандски писац који се опробао у више жанрова, али је највећи успех постигао са својим апсурдистичким, топлим и меланхоличним причама о антропоморфизованим животињама. Његови мали јунаци живе у шуми која је, чини се, читав свет, и проводе време тако што организују ројданске забаве (што постаје проблем у случају воденог цвета, који живи само један дан), пију чај (веверица и мрав редовно се посећују овим поводом), претварају се у поточиће када је сувише врућина, или падају са храстова када се без нарочитог разлога попну на њих (попут, рецимо, слона). Телехенове приче на први поглед делују као да су писане за децу, међутим, његова проза спада у ону ретку категорију која је блиска свима, слично Египеријевој ванвременском „Малом принцу“.

Телехен је такође и мајстор суптилног „worldbuildingа“ (грађења света); свет-шуму и њена правила откривамо полако и помало, док пратимо јунаке у њиховој тихој свакодневици која припада неком

свету далеко нежнијем од нашег – њене су референтне тачке купинов жбујн или храст или поток, а торта од жира, и чај или поподневна шетња спадају у најважније градивне јединице стварности, а време (које се углавном чини вечно), може се мерити једино ројданцима и вртним забавама.

У својим најбољим причама, Телехен пише као да ствара магију, и његово ненаметљиво приповедање скоро да евоцира зен коане. Телехенове поенте се обично само слуте у празнинама текста, а једноставни догађаји писани наизглед једноставним језиком остављају простора за промишљање стварности које више личи на источњачку поетику интуитивног и помиреног прихватања „просто“ постојања, него на западњачку логоцентричну књижевну опсецију да све (де)конструише, објашњава или драматизује. Телехенов хумор у исто је време бескрајно топао (до те мере да понекад подсећа на Саројана), и скоро апсурдистички, а његови су јунаци-животиње увек драги, зачуђени светом, и заиграни попут деце.

Настаја Писарев

Цитат

Нилски коњ је мало размишљао и рекао: - Ја сам још прошле године, и пре свог рођендана, планирао да данас нешто купим.

- И шта си хтео да купиш? – питао је носорог.

- Ах, прошле године, то је давно било, откуд знам.

- А ја сам то желео и много раније.

- А ја сам то желео и пре него што си ти постојао.

- Тако дакле? Па тада ни ти ниси постојао.

- Не, али сам то желео – рекао је нилски коњ. – Моја воља је постојала и пре мене.